

A FATERMESZTÉS EREDMÉNYEI ÉS PROBLÉMÁI

Murányi János

I.

Több év óta ismétlődően visszatérő megállapítás és egyben vitatéma a fatermesztés válságának emlegetése, ezen a téren borulátó állásfoglalások hangoztatása. A tényleges helyzet valós bemutatása és a jövő számára szükséges következtetések kialakítása érdekében, az V. ötéves tervidőszakra vonatkozóan fel dolgoztam a vágásfelújítási tevékenységet jellemző adatokat. Ezeket mutatom be és értékelem.

1. táblázat

Erdőfelújítás az V. ötéves tervidőszakban

	Az országban		Az állami erdőgazd.-ban	
	ter, ha	arány %	ter, ha	arány %
Keletkezett edrősít. köt.	87 328	100,0	56 486	100,0
Első kiv. erdősítések:				
term. magújulat	11 196	12,8	8 459	15,0
term. sarjújulat	20 505	23,5	11 571	20,5
mesterséges	55 549	63,6	38 020	67,3
Első kivitel együtt	87 250	99,9	58 050	102,8
Pótlások	39 275	45,0	27 953	49,5
Befejezett erd. össz.	83 650	95,8	57 298	101,4
Befejezett erd.-ből sarj	19 735	22,6	10 367	18,4
Kötelezettség alá vont:				
az időszak elején	110 524	126,6	81 061	143,5
az időszak végén	101 800	116,6	65 959	116,8
Üres terület:				
az időszak elején	14 630	16,8	8 484	15,0
az időszak végén	13 340	15,3	6 650	11,8
4. éve sem erd. ter.:				
az időszak elején	2 731	3,1	642	1,1
az időszak végén	1 006	1,2	161	0,3
Befejezéselhúzóadás:				
az időszak elején	5 554	6,4	4 043	7,2
az időszak végén	3 707	4,2	2 126	3,8

Az ismertetett adatokhoz különösebb megjegyzést fűzni nem szükséges. Vitatni ugyan lehet és talán kell is, hogy

- elegendő-e az országosan elért 12,8%-os, az erdőgazdaságoknál pedig a 15%-os természetes magújulat aránya;
- sok-e a sarjújulat mértéke;
- gondosabb munkával elérhető-e a pótlások arányának csökkenése;
- soknak vagy megfelelőnek minősíthető-e a keletkező egyévi, átlagos kötelezettséghez viszonyított 76,4%, vagy az erdőgazdaságoknál az 58,9% nagyságú üres vágásterület;
- magas-e a keletkező egyévi vágásfelújítási kötelezettséghez képest 5,8-szeres, illetve az erdőgazdaságoknál a 7,2-szeres alávont terület?

Az ezekből levonható következtetések, de még inkább az alapvető okok részletes vizsgálata a vágásfelújítási munka hatékonyságának fokozása érdekében szükséges tennivalók kialakítását segítheti elő.

A felsorolás végén szereplő adatok a szankcionálás szempontjából két legfontosabb kategóriát: a 4. éve sem erdősített üres, illetve a befejezés elhúzdása miatt (tarvágás és felújító vágás együtt) bírságolt területeket tárják fel. Azok az idevágó rendelkezések jogosságát és kedvező hatását teljes mértékben igazolják és egyben bennem azt a gondolatot is felvetik, hogy elérhető-e valaha is az az ideális állapot, amikor hátralekös terület nem lesz.

Kizárólag azon megfontolás alapján, hogy a befejezés elhúzdásának több mint 80%-ban a vadkárosítás az elsődleges — legtöbbször egyedüli — okozója, reálisnak és egyben igazságosabbnak tűnik az évi vagy ötéves keletkező kötelezettséghez viszonyított türelmi szint megállapítása és csak az azon felüli területek szankcionálása.

II.

2. táblázat

Az elmúlt ötéves tervidőszak erdőfelújításainak a legfontosabb fajadatai

Célállomány vagy célállománycsoport	Az V. ötéves tervidőszakban			
	az első kivitelekben		a befejezett erdősítésekben	
	országos	erdőgazdasági a r á n y , %	országos	erdőgazdasági
Tölgy	23,5	25,6	21,3	23,5
Cser és egyéb kemény	8,6	10,0	8,3	9,1
Bükk	3,6	4,4	3,5	4,4
Akác	27,6	23,2	26,1	20,6
Nemesnyár és fűz	10,4	8,6	8,7	7,5
Hazai nyár és e. lágú	5,7	5,6	5,9	6,1
Fenyő	21,3	22,6	26,2	28,8

A felsorolt statisztikai adatok a vágásfelújítások viszonylatában egyértelműen egy lényegében elfogadható fajaj-, illetve célállomány-arányt igazolnak. Az elmúlt ötéves időszak a tölgytermés terén nem kényeztetett el bennünket, mégis az első kivitelekben a tölgyesek aránya nagyobb, mint a befejezett erdősítésekben. A bükk képvisellete egyben a lehetőségeket igazolja.

A fenyő mértéke az első kivitelek során a kedvezőnek tartott, 20% körülire csökkent. A fő problémát a „cser és egyéb kemény” csoport jelenti, amely

zömében a száraz tölgyes, illetve cseres tölgyes övben a cser, a gyertyános tölgyes övben pedig a gyertyán természetes újulata, ritkábban mesterséges erdősítés szerint alakult ki.

Magyarország erdeinek mintegy 50—55%-a a tölgyklímában van (fele a gyertyános tölgyes, fele a cseres tölgyes övben). Közismerten a felújítógásokban a gyertyános tölgyesek esetében az elgyertyánosodás, a cseres tölgyesekben az elcseresedés jelenti a legfőbb problémát. Ezen mindig fennálló veszélyes folyamat teljes érvényesülését segíti elő

- a sok éven át kieső tölgymakktermés,
- a türelmetlen vagy hibásan gyakorolt vágásvezetés,
- az indokolt alátelepítések kedvező időpontjának elmulasztása,
- a vadkárosítás, amely minden esetben elsődlegesen a tölgy fafajt érinti,
- az adott fafajú erdősítések egységárai.

Nagyon örültem, amikor *Reményfy Lászlónak* a tölgy fafaj érdekében írt — „Az Erdő” áprilisi számában megjelent — cikkét olvastam. Ő a gondolataival egy olyan problémát tárt fel, amellyel a 8,6, illetve a 10,0% mértékű cser és egyéb, kemény fafajú erdősítések egy részét vitatja és annak elsődleges okát az egységárányokban látja. Ennek igazolására hozzáteszem, hogy amikor a szakközönség a fatermesztés „válságát” illusztrálni is kívánja, ez a hivatkozás azonnal sorra kerül.

A klímaövek szerint az ország erdeinek több mint a felében a tölgy a legértékesebb fő fafaj. Ahelyett más természetien csak extrém talajadottságok esetében szabad vagy kell. Kizárólag a vadkárosítás termőhely-módosító hatása miatt, vagy az egységár és a ráfordítás arányában számítható rövid távú nyereség elérése miatt értéktelenebb összetételű fiatalos életre hívása — olyan mértékben, amilyen arányban a 8,6, illetve a 10,0% területhányad egy része valóban ebbe a kategóriába esik — lehet aktuális célszerűség, de a hosszú távú népgazdasági érdekekkel aligha összeegyeztethető gyakorlat.

III.

Az erdősítési egységáraknak a valós — és nem a programozott — ráfordításokkal, valamint a munkavégzés nehézségi tényezőivel arányos meghatározása önmagában a termesztési adottságokra alapozott helyes fafajpolitika érvényesülésének eszköze. Maga az erdőfenntartási alap pedig az erdőgazdálkodáson belül jövedelemszabályozó vagy jövedelmet elosztó szerepet is betölt.

Többek között ennek igazolására szolgálnak az Erdészeti és Faipari Hivatalhoz tartozó erdőgazdaságok adatai alapján készített 3. és 4. táblázatok. Az ott szereplő adatokat 1979-re, a régi egységár utolsó évére és 1980-ra, az új egységárrendelet első évére dolgoztam ki. Azok alapján a régi egységárak teljes tarthatatlansága és ezzel a fatermesztési válsághangulat eredeti oka is egyértelműen igazolt. Ugyanakkor az új egységárak kedvező következményei is tapasztalhatók. A fatermesztési ágazat jövedelmezőségi szintje elérte a fahasználatának a 2/3-át.

Ezen summás megítélésen túlmenően — a továbbiakban már csak az erdőfelújítás és a fahasználat viszonyát vizsgálva — szeretnék rávilágítani a fatermesztés közzgazdasági alapjainak továbbfejlesztési lehetőségére, illetve a fejlesztés szükségességére. A 4. táblázat adatait másféle sorrendbe szedve, az 5. táblázaton láthatók tapasztalhatók.

Az érték—költség—nyereség adatok alakulása üzemáganként

	A főágazatok				Rezsi hányad		Tiszta nyereség	
	a halmozott term. érték %	munkabér (fiz.) felhasznál. aránya %	1000 Ft term. ért.-re eső munkabér, Ft	Rezsi és hasznorés a halm. term. ért., %	1. módszer szerint, %	2. módszer szerint, %	1. módszer szerint	2. módszer szerint
<i>1979-ben</i>								
Fatermesztés	6,7	13,7	284	9,6	13,8	12,8	— 4,3	— 0,9
Fahasználat	26,8	23,3	120	28,2	11,5	12,8	17,6	19,5
Faipar	42,4	26,8	87	13,5	5,4	12,8	8,1	4,8
<i>1980-ban</i>								
Fatermesztés	6,5	13,3	224	23,6	13,0	7,1	10,6	16,5
Fahasználat	28,6	22,7	88	36,8	11,4	7,1	16,1	20,4
Faipar	44,0	26,0	65	19,8	4,7	7,1	10,1	7,7

Megjegyzés: a fatermesztés összefoglaló megnevezésén belül

	1979-ben	1980-ban
a mag- és csemetetermelés az erdőfelújítás	26%	21%
az erdőtelepítés	61%	67%
	13%	12%

arányt képvisel

1. módszer: Az anyagmentes ráfordítások alapján felosztott rezsi — tiszta nyereség a termelési (halmozott) értékhez viszonyítva.
2. módszer: A halmozott termelési érték alapján felosztott rezsi — tiszta nyereség a termelési (halmozott termelési) értékhez viszonyítva.

Eszerint ma az erdőfenntartási alap minden m³ fa után 146,— Ft-ot kap vissza, azaz a maradványösszegnek a 45—48%-át. Ha az erdők nettó fatömeghozamát 300 m³/ha értékre vesszük, akkor 1 ha terület után

- a fatermesztési tevékenység lefolytatása érdekében az erdőfenntartási alap 44 000 Ft-ot kap és ezen összegből 9—10 000 Ft/ha eredménnyel gazdálkodik;
- a fahasználat részére pedig ha-onként 48—55 000 Ft tiszta eredmény marad.

Ma az erdő kezelését — gyakorlatilag a fa értéke alapján már jövedelmező növedékfokozó gyéritések műveletének kivételével — az erdőfenntartási alap finanszírozza. Ezen munka időtartama pedig a fafaj-összetétel szerint számított átlagos vágásérettségi kornak megfelelően, ma 50 év. A kérdés ennek megfelelően úgy fogalmazható meg: ha 1 ha erdő tiszta eredménye 57—65 000 Ft, akkor helyes-e annak a két ágazat közti, fentiekben levezetett arányú elosztása. Az egyik ágazat 50 éven át dolgozik az erdőben, a másik az eredmény nagy részéhez — gyakorlatilag a véghasználat időtartama alatt — egyszerre jut hozzá.

A vázolt gondolatmenethez társítható ellenvetések ismereteseek. Azok közül csak a legfontosabbat említem: vállalati viszonylatban teljesen mindegy, hogy az eredmény mely üzemágban csapódik le. Sajnos, ez egyáltalában nincs így.

A fajlagos érték—költség—haszon adatok alakulása

	1 m ³ kitermelt nettó fatömegre vetítve	
	1979-ben	1980-ban
	Ft/m ³	
I. Termelési érték	664	902
II. Költségek		
1. Összes közvetlen ráfordítás	510	625
1-ből tőár	84	146
2. Rezsi		
a) az anyagmentes ráfordítás szerinti felosztással	104	117
b) termelési érték arányos felosztással	85	92
III. Tiszta haszon		
az a) szerinti rezsi esetében	50	160
a b) szerinti rezsi esetében	69	185

5. táblázat

	1979-ben		1980-ban	
	Ft	%	Ft	%
1 m ³ nettó fatömeg átl. értéke	664	100,0	902	100,0
1 m ³ nettó fatömeg tőár nélküli közvetlen kitermelési költsége	426	64,2	479	53,1
hozzátéve a rezsiköltségeket az a) szerint	530	79,8	596	66,1
maradvány	134	20,2	306	33,9
a maradványból tőár	84	12,7	146	16,2
hozzátéve a rezsiköltséget, a II/2-b szerint	511	77,0	571	63,3
maradvány	153	23,0	331	36,7
a maradványból tőár	84	12,6	146	16,2
— a KÜTEFA módosító hatása	—	—	—85	
— a faipari alapanyag forgalmi áron való értékelésének módosító hatása	+70		+81	

Az országban minden vállalat éves mérleget készít. Évenként zárják a pénzügyi eredményeket és ezen kereten belül értékelik az egyes üzemágak hozamait, majd hoznak elhatározásokat a műszaki fejlesztés programjára, de egyéb vonatkozásban is. Azt a vállalati magatartást pedig nem lehet kifogásolni, ha az egyik évről a másikra eredményt adni tudó ágazatok előnyben részesülnek. Az ilyen megítélés keretében az átlagosan 50 éves ciklusban gazdálkodó — ezen időszak alatt ugyan kiemelkedő eredményt adni tudó — fatermesztés csak hátrányban lehet. Az éves vállalati szemlélet szerint annak fejlesztése csak olyan mértékig látszik indokoltnak, hogy az éves — vagy inkább napi — problémák megoldhatók legyenek.

Az országosan érvényben levő elszámolási formát — az éves pénzügyi mérleget — annál kevésbé lehet kifogásolni, mert az erdőgazdálkodáson belül is csak hosszú ciklusokban érzékelhető tevékenységet kizárólag a fatermesztés folytat. Annak aránya pedig az összesnek csak 6,7%-a. Mégis elsődlegesen ezen alacsony arányt képviselő *fatermesztési tevékenység eredménye az a kétség-*

telen tény, hogy ma az országban a 30 évvel ezelőtti fatömegnek a 2—2,5-szere-se, és talán a jövőben a 3-szorosa termelhető ki.

Az erdőgazdálkodás és az elsődleges faipar összetett jellege, azon belül a fatermesztés tényleges hozamának, a bővített újratermelés most végzett munkájának csak távlatokban jelentkező eredménye azt a szükségszerű elhatározást sürgeti, hogy a fának a tőértékét nem az újraerdősítéssel járó feladatok önköltségéből, hanem a piaci értékkel megközelítően arányosan kell meghatározni. Csakis ezzel a szemlélettel emelkedhet ki a „szolgáltatói” tevékenység köréből, kerülhet újra központi helyre a fatermesztés munkája.

Ennek a szemléletnek pedig az éves mérlegekben is érvényesülni kell. Ezért a fahasználati, de a primér faipari ágazaton elért eredmény nagyobb részét kell visszaadni a fatermesztés számára, azaz a fa tőértékét fel kell emelni.

Régi törekvés, hogy érdeink előfakészlete időszakról időszakra felértékelésre kerüljön. Ennek a szándéknak egy jó módszer szerinti megvalósítása a fatermesztés terén elért eredmények tökéletes regisztrálását jelentené. Ettől a szándéktól, majdan megvalósuló eredménytől függetlenül is, a fatermesztési tevékenység eredményének, jelentőségének az éves mérlegekben való kifejezése elengedhetetlen követelmény. Annak dokumentálása a fa tőértékének reálisabb meghatározásán keresztül érhető el.

A tőérték összegét pl. az EFH erdőgazdasági viszonylatában mintegy 150—200 millió Ft-tal kellene megnövelni. Ez az összeg egyrészt a fatermesztés termelésiérték-arányát 8,5%-ra növeli (ez a kisebb jelentőségű következmény), másrészt az erdőfelújítás eredményét közel megnégyszerezzi. Kizárólag az ilyen arányú pénzügyi kihatás képes az éves szemléletű vállalati gazdálkodás figyelmét a fatermesztés munkája irányába terelni. A tőértéknek az erdőfelújítás javára történő elismerését pedig az eddiginél több feltételhez kell kötni. Azok kialakításánál elsősorban javaslom figyelembe venni

- a befejezett erdőesítések ütemszerű átadását,
- az ötéves felülvizsgálatok során a fiatalosok jól kezelt állapotát, illetve kifogásmentességét,
- a fafajpolitikai célok (kiemelten például a tölgyöven a tölgy fő fafajú fiatalosok, továbbá az elegyes erdők) érvényre jutásának elismerését.

Természetesen a megvalósítás során a feltételrendszer részletes kidolgozása szükséges.

A megoldással kiemelten elismerhetők a bővített újratermelés terén elért eredmények (a nagy hozamú, értékes fiatalosok), mind az a tevékenység, amelynek eddig ellentételezése nem volt és talán emiatt — ha nem is minden esetben — az évek során el is szürkültek.

A fatermesztéssel összefüggő szakmai érdekek elhalványodása egyenes arányban van egyrészt az ágazat pénzügyi eredményével, főként pedig az alkalmazott vagy a gépesítettség szintünk szerint lehetséges technológiák munkaerő-igénye és a valóságos munkáslétszám viszonyával. A helyzet jellemzésére szolgáljon az alábbi néhány adat:

	A fatermesztés körében a MÉM erdőgazdaságainál			
	foglalkoztatott létszám fő	arány %	teljesített óra 1000 óra	arány %
1965-ben	15 174	100,0	43 232	100,0
1970-ben	10 842	71,5	26 058	60,3
1975-ben	8 837	58,2	19 356	44,8
1980-ban	6 657	43,9	14 280	33,0

Közismert, hogy a fatermesztési feladatok az elmúlt időszakban csak növekedtek. Technikai és technológiai téren — a vegyszeres ápolások kivételével — átfogó jelentőségű változás az elmúlt másfél évtizedben nem történt. A ma meglevő egyharmad munkaidővel a feladatok szakszerű végrehajtása elképzelhetetlen. *Sürgős és általános érvényű technológiai és technikai átalakulásra van szükség. Annak pénzügyi fedezetét vagy annak érdekében a vállalati beruházási politikának megfelelő formálását csakis a mai érdekeltségi arányok alapvető megváltoztatásával lehet biztosítani.*

Szükségszerű, hogy a fatermesztés teljesítményének elszámolásával foglalkozó, remélhetően hamarabb soron következő új rendelet a megváltozott körülmények adta új helyzet következményeit számításba vegye.

FATAKARÉKOSSÁG ÉSSZERŰSÍTÉSEKSEL

A hatékonyság folyamatos növelése minden vállalatot arra készítet, hogy a megtermelt javakkal minél ésszerűbben gazdálkodjék. E törekvések eredményeként az import anyagok helyettesítése, valamint azok takarékos hasznosítása terén már számottevő — bár még nem kielégítő — eredmények vannak.

Az import anyagok helyettesítésének, valamint az anyagtakarékosságnak különösen nagy jelentősége van a fa- és fatermékek körében, mivel az összes fafelhasználásnak több mint 50%-át külföldi piacokról szerezzük be. Ez elég nagy népgazdasági teher, ha figyelembe vesszük, hogy hazánkban évente mintegy 10,5 millió m³ fát használ fel az ipar és a lakosság. Ebből a mennyiségből 2,5—2,7 millió m³-t tüzelési célra hasznosítanak. Népgazdaságunk iparifa szükségletének kielégítéséhez évente 0,8 millió m³ fenyő fűrészárut és 1,2—1,3 millió m³ fenyő hengeresfát, pl. rönköt, bányafát, papírfát, építőfát importálunk. A lombos fatermékszükségletet viszont hazai termelésből elégítjük ki, sőt egyre több jut exportra is.

Fagazdálkodásunk alapvető gondját tehát a fenyő fűrészáru szükséglet kielégítése és a felhasználók fenyőcentrikus fatermék igénye jelenti. A helyettesítési törekvések is elsősorban a fenyő kiváltására irányulnak. A fenyő fűrészáru gazdaságos helyettesítése a mai ár- és költségviszonyok mellett főként a hazai lombos fafajokkal és a gyengébb minőségű — általában tűzifa minőségű — fából gyártott lap és lemezféleségekkel oldható meg. Az egyéb anyagokkal pl. fém, műanyag — való fahelyettesítésnek — azok magas energia és importanyag vonzata miatt nincs nagy lehetősége.

A fa és fatermékek helyettesítésére, a takarékosabb fafelhasználásra már több felsőszintű állásfoglalás született. Legutóbb a gazdasági bizottság foglalkozott a népgazdasági szinten is jelentős fahelyettesítés és fatakarékoság helyzetével, valamint azok szélesebb körű kibontakoztatását elősegítő program jóváhagyásával, illetve a fahulladék hasznosításával.

A fenyő takarékoság és helyettesítés részben beruházási igény nélkül — technológiai fejlesztéssel és szervezési intézkedésekkel — részben csak beruházással valósíthatók meg. A program készítésének időpontjában természete-